هونەرمەند اسماعیل خەیات

ناسینی ئەم هونەرمەندە

— ساڵی ١٩٤٤ لە خانەقین لەدایك بووە .

— ساڵی ١٩٦٥ خانەی مامۆستایانی سەرەتایی بەعقووبەی تەواوکردووە .

— لە ساڵی ١٩٦٥ وە ئەندامی کۆمەڵی هونەرمەندانی تەشکیلی عێراقە .

— لە ساڵی ١٩٦٨ لەگەڵ طالب العلاق ، ستار نعمان ، مکی حسین دەستەی کۆمەڵی (البدایە) بووە .

— ساڵی ١٩٦٩ لە گورجو گۆڵی‌یەکانی خویندگە لە بەریوەبەرایەتی پەروەردەی سلێمانی مەشق دادەر بووە .

— لە ساڵی ١٩٧٠ وە ئەندامی نەقابەی هونەرمەندانی عێراقە .

لەم پیشانگایانەی خوارەوەدا بەشداری کردووە :

١ — **ساڵی ١٩٦٥ لە پیشانگاکانی ساڵانەی (کۆمەڵی تەشکیلی عێراق) دا**

٢ — پیشانگاکانی ساڵانەی (هونەرمەندانی سلێمانی) و (پیشانگاکانی هونەرمەندانی کورد) .

٣ — **ساڵی ١٩٦٨ لە** پیشانگا گەڕۆکەکانی هونەری عێراق لە یەکێتی سۆڤیەتو ئەوروپای رۆژهەلات .

٤ — **ساڵی ١٩٦٨** لە یەکەم پیشانگای کۆمەڵی (البدایە)

٥ — **لە ساڵی ١٩٧٢** لە پیشانگای گەڕۆکی (لە دیوار دراوەکانی **کوردی یەکەم) لە** بەغداو هەولێرو سلێمانی .

٦ — **١٩٧٣ لە پیشانگای** فراوانی هونەری عێراق .

٧ — ساڵی **١٩٧٤ لە پیشانگای** «الستین»ی عەرەبی یەکەم — البینالە — **لە بغداد** —

٨ — ساڵی **١٩٧٩ پیشانگای** تەشکیلیەکانی عێراق لە دمشق

٩ — ساڵی **١٩٧٩ لە** پیشانگای (نەخشەکێشانو دیعەنە سروشتی‌یەکان) — **ی کۆمەڵەی** تەشکیلی عێراق .

١٠ — پیشانگای **هاوبەشی لەگەڵ** هونەرمەندی کورد عەلی جۆلا لە سلێمانی .

خاك، مرۆڤ، پێویستی و ناپێویستی هەرچەند ئەم جیهانە بەرەو سامناکی بچێت ئەوەندە هونەر رووت دەبێتەوە

ئەو پێشانگایانەی کە هەر هی خوین :

١ – ساڵی ١٩٦٥ یەکەم پێشانگای خۆی لە هۆڵی مۆزەخانەی نیشتمانی دا کردۆتەوە .

٢ – ساڵی ١٩٦٦ پێشانگای دووەمی خۆی لە هۆڵی کۆمەڵی تەشکیلی عێراقیەکاندا کردۆتەوە .

٣ – ساڵی ١٩٦٩ پێشانگای سێیەمی خۆی لە هۆڵی قوتابخانەی (گۆیژە) لە سلێمانی سازکردوە .

٤ – ساڵی ١٩٧٠ پێشانگای چوارەمی خۆی لە هۆڵی خانووی قوتابیان لە سلێمانی ئامادەکردوە .

٥ – ساڵی ١٩٧٣ پێشانگای پێنجەمی خۆی لە زانکۆی سلێمانی .

٦ – **ساڵی ١٩٧٥**پێشانگای شەشەمی خۆی لە زانکۆی سلێمانی

٧ – **ساڵی ١٩٧٥** پێشانگای حەوتەمی خۆی – سلێمانی .

٨ **ساڵی ١٩٧٥** پێشانگای هەشتەمی خۆی لە زانکۆی سلێمانی بەبۆنەی ساڵی جیهانی ئافرەتەوە .

٩ – **ساڵی ١٩٧٧** پێشانگای نۆیەمی خۆی لە هۆڵی ناوەندی **کوردستان لە سلێمانی** بەناونیشانی «ئاواتەکان لە خاکا» .

١٠ – **ساڵی ١٩٧٩** ؛ پێشانگای، دەیەمی خۆی لە سلێمانی

(٩٨) روو

پێویستی و ناپێویستی یە

لە کاتێکدا کە لە هەموو چەرخێکدا زۆربەی نیگارکێشەکان بایەخی رەنگ بۆ (هونەرمەند)و ژیان

دەسەلمێنن. جا با لەم ڕووەوە یادی وتەکەی (دیلاکروا) بۆ نموونە لە (نیگار) (وێنە) دا بکەینەوە کە ئەڵێت ڕەنگەکان لە نەخشەکێشان گرنگترن. کەوابوو نابێت (فیرناند لیجیر) پشمان لەبیربچێت کە ئەڵێ «ڕەنگ بە پێویستی‌یەکی سەرەکی ئاوو ئاگر . . بۆ مرۆڤ دادەنرێ . . کەرەسەیەکی خاوەو ژیان ناتوانێ دەست بەرداری بێ بەتایبەتی ئا لەم کاتەدا پێویستە ئاورێك لە (اسماعیل خەیات)ی هونەرمەند بدەینەوە سەبارەت بەو هەڵوێستەی کەهەر لە یەکەم جارەوە بەرامبەر بەرەنگ هەیەتی بۆ ئەوەی بزانین چ شتێکی سەیر ئەبینین.

ئەگەر باوەرمان هێنا کە ڕەنگ بوونی ئەندامێکی جوانی‌و درامی)یەو بە ڕوناکی‌یەوە بەستراوەو بوونی ڕوناکیش مەرجێکی پێویست بێ بۆ بوونی ڕەنگ ئایا ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە دورخستەوەی ڕەنگ بەلای خەیاتەوە (کە بە ئارەزوو خۆی لە ڕەنگ دوورئەخاتەوە)جیهانێك بێ تاریکی دایپۆشیبێ . . ؟ یان خۆی بۆئەوە دووردەخاتەوە تاوەکو کراسەکەی لەکەدار نەبێ بەهۆی ئەو ژیانو خراپەکاری‌و تێکدانەوە کە ئەنجامی تێکەلأوی ڕۆژگاروو کیمیاگەری ڕوودەدات کە ئەبێتە هۆی ئەو زیانە. کاکڵانەی ناو تابلۆکان.

ئێمە لە بەردەم (پێویستی‌و ناپێویستی)دا . . بەڵی ئێمە لە بەر دەم هونەرمەندێکا کە خەریکە بێ‌ڕەنگ بێ (تابلۆ ڕەنگاوی‌یەکانی وێنەکەر) ئەبێ چی لەپشت ئەم شێوانەوە خۆی حەشاردابێ چ فەلسەفەیەك. چی ؟

ڕەنگە ئاوازی سەیر سەبارەت بە ڕەنگ بۆ إ.خەیات دەرکەوتبێ‌و وای لێ کردبێ کە قوربانی بدات بە ڕەنگە سەرنج ڕاکێشەرەکانو پاشەکەوت کردنێکی بێ سنور بێ کەوا هونەرمەند ناتوانی دەستبەرداری بێ بۆ چەسپاندنی ئەو شێوازە تایبەتیەی خۆی‌و وەدیهێنانی ئەو شتەی کە مەبەستێتی . .

لەگەڵ ڕەقابەتی ئەم جۆرە هەڵبژاردنەدا إ.خەیات هاتووە ڕەنگی ڕەش‌و سپی‌ی تێکەلأو کردووەو بۆ دەرخستنی توانایان ئەچێتە ناخەوەو دەست بەسەر تواناشیاندا دەگرێ کە دەربڕینەو خواستی ئەوەیە کە لە ڕێ‌ی سێبەرێکەوەو لەپشت زمانێکەوە کە خەریکە تا ماوەیەکی زۆر دورو درێژ ئارامی لا بگرێ بۆ داهێنان . کە ئەمەش بە (پلەکان) گفت‌وگۆیە بە ڕەنگە هەمەچەشنەکان لە بنەرەتی یەك ڕەنگەوە. کە لێرەدا لەو شتانەدا خۆی دەنوێنی کە لە ڕەنگی ڕەش‌و سپی جیابوونەتەوە ، بەجۆرێك کە ئەندێشەی نایابی هونەرمەند والی‌ئەکات کە ڕەنگی ڕەش ماوەو تێپەڕبوو بەناو (مەوشور)دا زیاتر بکات. ئەم ڕەنگە ڕەشەی کە هەموو ڕەنگەکان لای ئەم هونەرمەندە لە خونچەیەتی‌و زمان ڕەوانیدا بەرەو هەڵبژاردنێك کۆبکاتەوە :

هەموو ڕەش Absolute Black
ڕەشی بێ‌گەرد right Black
ڕەش – سپی Black – White
هەموو سپی Rbsolute White
سپی‌ی بێ‌گەرد right White
سپی – ڕەش White Black

إ.خەیات له شێوه (Styllzation) هەڵبژاردنەکانیدا دەڕوا که دژ بەیەك بوونو بەرامبەری کردنی ئەم چینه ڕەنگیانەیەو جیاوازییە لەنێوان ئاوازه کاڵو تۆخەکاندا لەگەڵ دەستنیشان کردنی سنوریدا که مەودای تەسکی هەردوو ڕەنگەکه ئەگرێتەوەو وزەکانی بەرزدەکاتەوه بەرەو بەرزییەك چەند بتوانرێ» ، ئەویش که دوورکەوتنەوەیه لەنێوان پەیوەندی تەواوی ڕەنگو واتادا (معنی) لێرەدا بۆ نیشانەی ڕەنگەکان بەکارهێنانێکی چەسپاو نیه . . ئەم کارەش بەهۆی کەمتەرخەمی کردن له پێنوسی خەڵوزیو پێنوسی وشكو ڕۆنی ڕەشو سپیدا) به وردەکارییەك که هونەرمەند وا دەرئەخات دەستێکی باڵای له دەربڕیندا لەم کەرەسانەدا هەیەو توانای دروستکردنی هاوسەنگی نێوان مەبەستو دروستبووەکانی به چرپەو به دەنگی بەرزو هاوار هەیه که کاری دەرونیو بیری خۆی لەو کەسەدا ئەکات که ئەیبینێ .

له شێوازدا : له دوو پیشانگاکەی دواییدا هەر له یەکەم کاتەوه تابلۆکەی هەروەك (کالاونمورفوزه– Anamorphosen) دەرئەکەوێ ، واته وێنەیەکی هونەری شێوێنراو که دیاره به ڕەنگو پەڵه ڕەنگ تێکەڵاوه . بێئەوەی پەیوەندییەکیان پێکەوه یان لێك نیزیكبوونەوەیەکی کاریگەری به هەستکردنەوه هەبێو سەرنجدەر پێویسته به وردی سەرنجی

بداتیّ بۆ لیّك جیاکردنەوەیان بۆ ئەوەی لە نهێنیەکەی تیّبگات ، لە پێشەوە وەکو دیمەنیکی سروشتی دەرناکەویّو رووتئەبێتەوە وەك وێنەی ئافرەتێك یان وەکو قەشمەرجار یاخود بەپێچەوانەوە دەبینریّ. بەلاّم إ.خەیات| ئەم بەرەو رووچوونەی بۆ مەسەبەستێکی ترەو بەلایەوە گونجاوە . . جا هەروەك هونەرمەندی سویسری (پۆکلی – ۱۸۷۹–۱۹٤۰) ئەلّیّ «هەموو شتێك کە تێپەڕی خێرا لەناونا چیّ تەنیا بەندوو چیرۆکی بەمانا نەبێت» «هەموو ئەوانەی دەیانبینین تەنیا بانگ‌هێشتن نەبیّ هیچ نین رەنگە فێلّیش بن بەلاّم رەسەنە راستی‌یەکە لە ناخدا خۆی شاردۆتەوەو نابینریّ .

لەسە ر ناوبردنی (پول کلی) دا دەتوانین بەتەواوی بیّبڕێنینەوە کە لێرەدا زیاتر لە پەیوەندی‌یەك هەیە لەنێوان جیهانی بەرگ‌درووو جیهانی (پول)دا ، بەگشتی هەست‌دەکەین کە هیچ سنووریّك نیە لە میانەی رووت‌کردنەوەو رووت نەکردنەوەو بچوکی بەشی زۆری تابلۆکان لە چنگی بیری هوشیار رزگاربوون‌و بۆی دەرچوون‌و بەرەڵلاّکردنیّکی بەناوکەوتووی بیّ هوشیارانەیە بۆ روخاندنی بیری کورت ئەمەش بە تێکەڵاّوکردنی هوشیاری بەبیّ هوشیاری لە پێکهێنانی رەنگە رەمزی‌و داماڵراوە محکەمەکەیدا کە بەتەواوی پرۆگرامی بۆ دانراوە . لێرەدا ئەندێشەی کێوی خۆی کە پڕن لە ژیان بەسە بۆ ریسواکردنی زە لکاوی ئوە دۆخانەی کە هونەرەکە بێی راهاتووە ، بەلاّم رەق‌ترین پەیوەندی کە هەیە لەسەر دروست‌کراوە کە توانای هێلّ کێشانە– ئەمەش بەئاسانی سەرەتایی‌یە هەروەك ئەو هێلّ کێشانەی کە (کلی) بەکاری ئەهێناو شێوەکەشی لە (هیرۆغلۆفی) دەچوو .

(إ.خەیات) ئەگەر سەرنجی پلە تەکنیکیەکەی بدەین ئەبینین کە بەرزترین پلەی هێڵی لا وەکو رەهایەکی دامەزرێنەرەو جوانی وایە جا ئەگەر هێلەکە رەنگدار بیّ یان بیّ‌رەنگ ، چونکە (إ.خەیات) تەقەلای داکوتانی رەگی هاوسەنگی ئەدات لەنیوان ئەندێشەو پێکهێناندا ئەمیش لەو دەربڕینەدا کە هەندێك رێگای رووت‌کردنەوە دەگرێتەبەر . (پۆل کلی) ئەلّی ئەفسانەی منداڵێتی لە وێنەکانمدا وا دەرئەکەویّ کە لە درووستبووە هێلّی‌یەکانمدا سەریان هەلّداوە کە تیایا ویستومە وێنەی مادی وێنەی مرۆڤ بۆ نموونە بە ئەندامی هێلّی بیّ‌گەردەوە ببەستمەوە .

ئەگەرچی ئەمویست مرۆڤ چۆنە هەر وای دەربڕم ، بەلاّم ئەمە پێویستی بە بەکارهێنانی گیروگرفتی هێلّی ئالۆزە . بەمە وێنەی یەکەم ئەکەوێتە دووی دەرەوەی مەبەست‌و ئەنجامیش لە هەست‌کردندا تەمێك پەیدائەکات ، هەرچۆنێك بیّ ئارەزووی ئەوەم نیە نیگاری مرۆڤ بکێشم کە وەکو هەیە ، بگرە وەکو پێویستە بیّ .

ئەمەش ئەوە ئەگەیەنیّ کە وەك پێویستی‌یەك لەنیوان واقع‌و ئەندێشەدا ئەبیّ بەرامبەر ئەم کاتە بەجۆشانە راوەستی . هەروەها (إ.خەیات) وامان لیّ دەکا کە رووبەڕووی جیهانێکی سەرسورهێنەر بینەوە کە راستی‌یە ئەندازیاری‌یە بیناوەکانی هەمەچەشنەشت لە بەردەم کۆمەلیّ ئەندێشەی سەرکەشدا وردووخاش ببن ، لە سەردەمێکدا کە گێرەشێوێنی بلاّوبووبووەو خراپە گەیشتبووە چەوساندنەوەی مرۆڤ لەلایەن مرۆڤەوە کون‌و قوژبنی تەنیوە بەجۆرێك کە دەنکیّ حیکمەتی تیا نیە تا بە گەرمیەوە کەلّکی لیّ وەربگریّ . . ئالێرەدا بوون (واقع) لەگەلّ نیشانە (رەمزدا) تێکەلاّو ئەبیّ بۆ دەربڕینی ئەوەی لە خودی هونەرمەندا هەیەو لە دەروونیا قولّپ‌ئەدات لەو شتانەدا کە پێیان ئەلّێن ناخۆشی کە تەنیا لادان‌و ئاوسان نەبیّ لە هێلّ‌و رەنگەکاندا هیچی تری دەست‌ناکەویّ هەروەك (تەعبیریەکان) ئەم رێگەیەیان گرتبوو ، پێویستە ئەوە لەبیر نەچێت کە (تەعبیری) (Exprenionism) لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا دەرکەوت‌و بلاّوبووەوە بەتایبەتی دووای شەری یەکەمی جیهان .

ئەمیش هات بە دەرخستنی رووەکانی دەرەوەی هەستی ناوخۆ بەست بە بەرەلاّکردنی هەستە ناوخۆیی‌یە تەنگاوە لەدایك بووەکەی ئەنجامی پێویستیەکی زۆر زۆر بۆ بەتال‌کردنەوەی کۆمەلّی هەست‌و هەلّچون‌و کاریگەربوونی سایکۆلۆژی‌یە بەندکراوەکەی دەستی لادان‌و ئاوسان لە هێلّ‌و رەنگەکاندا .

لەو کاتەدا کەوا ئاژاوەو دوودلّی هەیەو ئارام کەم دەست‌ئەکەویّ ئالێرەدا بەتایبەتی خۆمان بەرامبەر تازە ئەندێشە ئەبینینەوە کە هەموو کات بەتەنیا رەگی شێوازێکی خۆی داکوتاوە کە دوورە لە زۆران‌بازی‌و هەلّکەندنە هونەری‌یەکان کە ئەندیشەکەی بە روناکی‌و خەستی دادەنیّ کە ئەمیش هەر ناورەڕۆکێکی وجوودی درێژەی پیّ داوەو لە هەردوو رووەکەیدا خواستی زەوی مرۆڤ لە مەبەستە دلّسۆزانەکەیدا سۆزی خۆی نەخشاندووە .

ئەگەر لە تابلۆکانی إ.خەیات زۆر وردبینەوە ئەوەمان بۆ دووپات‌دەبێتەوە کە هەندیّ جار لە شێوازی (باروکی) نزیك بۆتەوە کە ئەندامە نەخش‌و نیگاری‌یەکانی رزگاردەکات .

ـتیەتی بەشە ئەندازیاری‌و رووەکی‌یەکەی ، لەو رژێمە کە ـەستی بە زۆربوون‌و زاڵبوون بەسەر ئەندامە ـرووستکەرەکاندا کردووە هەروەها دوایی وردبوونەوە ـوەمان بۆ دەرئەکەوێ کە چۆن شێوە بەلای إ.خەیات‌ەوە ـەت لە داتاشینەکانی‌دا وایە لە وێنەش‌دا لە ڕەنگ زیاتر خۆی ـەسەریا سەپاندووە .

ـەگەڵ ئەوەی کە ئەبێ دڵنیابی لەوەدا هەبێ کە ـلاوبوونەوەی ئەندامە نەخش‌و نیگاری‌یەکان شان‌بەشانی ـەمە درووستکەرەکان بەلای إ.خەیات) ەوە لە رێ ـستاندان بێ‌بەش نین ئەمەش لەوەوەیە ئەو کون‌و خاڵانەی کە ـە دەم‌وچاوەکەدا هەن تەمێك وەك تەمی کون‌و ئەشکەوت ـرووست‌ئەکات . . دیسانەوە شێوە بازنەیی‌یەکان بە پیت‌و پێز ـەرئەبڕێ‌و ئەم شێوە چەماوانەو خرۆکیانە بەرگی نەرمی‌و ـەهێزی‌و بێ‌دەنگی‌و بەخشینی‌یان پۆشیوە لەگەڵ ئەم ـرووستکراوە دەستکرادانەی کە جۆرێك لە ساکاری‌و ـۆنی وا پیشان‌ئەدات کە هێڵەکانیان ئەو جۆگانەن ئەچنە ـەریای ئەو زمانە تەشکیلیە رووناکەوە کە بە نرخی بیرو جوانی ـخراوەو دەربڕی مەبەستەکانی دروونی ئادەمیزادە .

لە رووەکاندا رەگی دەنگدانەوەی خورەی زەوی‌یە بە هەموو پارچەیەکی ناخۆش‌و مەبەستەکانی‌یەوە .

لەنێوان خاك‌و رووەدا : زەوی : گۆشەی بینین : روو : گۆشەی بینین پارچەیەك لە (بانوراما) ، روو : پارچەیەکی ـریکی گەورەیە بە چوونەناو یەکەوە رووناکی تیلکرسکوبی واتە ـمکرسکوب‌و تەلەسکوب) بەرپا دەبێ خاك ئەبێتە روو ، روو ئەبێتە خاك ، لەخاك‌داروو دەبینین‌و لە رووداخاك دەبینین ـاك : مێژووی خۆی هەیە ، رووش مێژووی خۆی هەیەو هەردوو مێژووەکەش تێکەڵاو بوونەتەوەو خاك مرۆڤاوی‌و مرۆڤ ـاکاوی دەبێ ، زەوی بە لێدان ئەمێنێتەوەو رووش ئەبێتە گۆرانی موسیقا .

بەتێکڕای رووی مرۆڤایەتی زیاتر لە ئەندامەکانی لەش بەرێگەی لۆچەکاندا توانای زیاتری هەیە بۆ دەربڕینی هەڵچوونە جۆربەجۆرەکانی مرۆڤ کە ئەمە لە رووە ساختەکاندا دەرناکەوێ . . لای إ.خەیات، کارێکی قووڵ لە سێبەرو روناکیدا هەست‌پێ‌ئەکەین بۆ خشت‌کردنی هەڵچوونەکان کە لە ئازایەتی هێڵە دزوستبووەکاندا بە قووڵی‌و زیندوویەتی ئەتەقێتەوەو ئاڵۆزی گەورە ئەبێ‌و ئەچێتە ئەو رووە راهاتووەی کە بە قوڵی‌یەوە هەموو مرۆڤایەتی دەرئەخا کە لایەنگیری تەواوی بۆ زەوی وەك رووەکان کە بەخشینێکی مێژووی بیناوی هەیە لە رێگەی بوونی مرۆڤایەتی بەگشتی‌و بە چاوێکی وردی‌یەوە دووپات‌ئەکاتەوە ، ئەمەش بەشیوەیەك لە شێوەکان لە رووەکانی هونەرمەند (رامبرانت) . . ئەو دەم‌وچاوانەی دووژمنی تالانی‌و دەست‌درێژین .

ئەوەی شایانی باسە (إ.خەیات،لەم رێگەیەدا ئەگات بە هونەرمەندی سوریایی مەروان قەصاب باشی (۱۹۳٤-   ) کە ئەڵێ : رووی ئادەمیزاد رایگرتم‌و رایکێشام ، رەنگە هیچ هونەرمەندێکی تری وەکو من لەمەو پێش بەم شێوەیە رانەگیراوەو وێنەکێشانی رووی مرۆڤیش وەنەبێ شتێکی نوێ بێ ، کەچی وێنەی خەڵکیش ناکێشم‌و بەلامەوە (روو) ش بەشێك نیە لە (تابلۆ) بگرە سەرنجی (روو) بە ساکاری‌یەوە ئەدەم . . بە ئاسایی . . رەنگە دووبارە بە هەستێکی منداڵانەش بێ‌و هەموو جارێك بەرەورووی بەرگەگرتنی کەرەسە هونەری‌یەکە ئەبمەوە ، لەگەڵ ئەوەشدا کە ۲ ساڵ تاقی‌کردنەوەم هەیە وا هەست‌ئەکەم تا ژیان بمێنێ چیرۆکیش هەر ژیاوە . بەلام ئەوەی کە جیاوازی بایەخدار بخاتە نێوانیانەوە ئەوەیە کە (قەصاب باشی) هونەرمەند هەموو توانای خۆی لەو رەنگەدا بەکارئەهێنێ کە دەورێکی سەرەکی‌و گەورەی هەیەو بەهۆیەوە هەناسە ئەدات ، ئەمەش لە کاتێکا کە رەنگ ئەخاتە کەنارێکەوەو لە سنوری دەربڕین (تعبیر)تێ ئەپەڕێ‌و لە لێواری داماڵین (تجرید) نزیك‌ئەبێتەوە .

((إ.خەیاتی)) هونەرمەند بەشوێن مرۆڤ‌و جیهاندا بەیەکەوە ئەگەرێ کە (روو) لێك‌ئەکاتەوەو لەگەڵ زەویدا بەجۆرێك ئەیانکات بەیەك کە کۆتایی‌یە پێویستی‌یەکان لەم رێ‌رەوەدا دەتەقێنەوە .

لێرەدا لە چوونەناوەوەی یەکتری (روو)و (زەوی)یەوە ، واقیع لەگەڵ نیشانەدا تێکەڵاو ئەبێ بە هەست‌پێ‌کردنی خواستەکان‌و درکانی نیاز ، یەکێتی ئەندامی نێوان خودوو مەسەلە کە بەشێوەی سووربوون لەسەر داماڵین بەهێزدەبێ کە قووڵ‌بوونەوەیەك لەو ئەتروحەیەدا درووست ئەکات کە چواردەوری تەنیوەو دەولەمەندەو ئەیەوێ لەم رێیەوە دیالێکتی جیهانی ناوخۆو دەرەوە بێ هیچ سنوورێك رەنگ پێ بداتەوە ، لەگەڵ ئەوەدا کە (إ.خەیات) زۆر جار کە هارمۆنی رووی مرۆڤ بەکارئەهێنێ کەوا هاتووچۆی زۆر تیا کەڵەکەبووە بۆئەوەی لەو رێیەوە هەموو مرۆڤ خۆی‌و جیهان بکاتە دەستمایەو ناوەڕۆکی هەمەجۆر تیا ئەخلیسکێ ئەمەش بە تەقینەوەی رووە

گرتووەوەکەی مرۆڤو بوون لە یەکبوونی زەویو روودا .

رووەکان ئەتوانن واقیعی ناخۆشی مرۆڤی هاوجەرخ بدرکێنن لە رێگەی گرژبوونی هێڵو لۆچەکانی رووەوە کە دەردی سەریو تالاوو نائومێدیو گێرەشێوێنی ناتوانێ بشارێتەوە ، هەروەها وەك زەوی دەور ئەبینێو بێدەنگ بە شوێنەواری دڵرەقیو هەستی ئازاراویەوە ئەدرەوشێتەوە .

خۆ ئەگەر زیاتر چوینە ناو خوێندنەوەی رووەکانەوە ئەبینین وردووخاشو پارچەپارچە دەبنو پاكدەبنەوەو گرنگ دەدەنو خوێنیان لەبەر دەرواتو بەرزدەبنەوەو دەبنە کەشێکی ئەفساناوی ئاڵۆزی پڕ لە رازو نهێنی .

هونەرمەند کە نهێنیەکانی روو ئامادەئەکات ، مەودای رووە ئەختەکە ئەبڕێو ئەچێتە ئەو شوێنەی کەوا خودی مرۆڤی تێدایەو گیانی شۆڕشی کڵپەداری تێدایە دژی ئەو دڵرەقییەی باری حاڵ کە لە رووبەرێکی فراوانی زەویدا لەسەر تالانکردن وەستاوە .

-ماڵی مرۆڤ- ئەو روانەن کە لە مەودا بڕیندا لە مەودای ئاسای تێدەپەڕێو هەنگاو بەرەو پلەی چاولێکردن ئەنێن کە دەست پێوەگرتنی مەودا لە رووەکەی بزردەکاتو لە هەموو مەودایەکی هەستی رزگاری دەبێ بۆ ئەوەی بتوانێ بچێتە ناو قوڵایی ئەو شتانەوە کە لە پشتیانەوە هەن . هەروەها هەندێك رووش هەن کە لە چەند پارچەیەکی کەڵەکەکراو زیاترن خۆ ئەگەر زیاتر لێیان وردبینەوە لێ رووبار ، چرچو لۆچیان زۆر بۆ دەرئەکەوێ هەروەك لە نەخشەو قیمەکێشدا هەن . یاخود ناوچەوان خۆی لێیدراوە .

بەڵام برۆکان هەندێك جار پڕنو یاخود نین یان لە رووەك یان گرێ دەچن .

چاو . . چی لە چاو دەزانی کەوانی (هلالی)و دەرپەڕیو . . یان نیە . درەوشەدار ، سێگۆشەی ، چوار گۆشەی ، بازنی ، لاکێشەی . درووستبووەکانی رووەك ، سەرچاوەی پرشنگ ، لولەییو باوەشێنی ، هیلانە جاڵجاڵۆکەیی ، پەرەگوڵە بەرۆژەی . داپۆشراوە ، چاڵی رەش ، بە زنجیر داخراوە . . .هتد . هەروەها چاو هەموو کات لە یەکتر ناچن .

رووومەتەکان زۆر جار خوراونو لەکەدارن یان پەڵەی رەشیان پێوەیە . یاخود بە پەڵەی هەوریو دووکەڵی داپۆشراون . یان بەو برینانەی کە هێشتا تەقەڵی درووومانیان پێوەیە .

لووتیش خۆ ئەوە یان خوێنی بەربووە یان خواراوە یان خوارەیان تلیش‌تلیشو دراوە لێوەکان هەویان‌کردووە یاخود خوارن یان تلیش‌تلیش‌بوون یان دراون .

ریش گەلێ جار شێوەی رووەکی وەردەگرێ .

دەم خوارە ، یان تێکچووە یان گرێدراوە یاخود بە تەلی درکاوی هەڵپچراوە یاخود بریتیە لە نیشانەی پرسیارێك یان داخراوە . . !

بەگشتی لەسەر روو پێکهاتووی هێلشویو شێوەی مەخروطی بڵاوبوونەتەوە ئەمە بێجگە لە بازنەیو سێو چوار گۆشەی . . هەروەك چۆن هێڵە راستەکان بەزۆری رووەکان بە ئاسۆییو بە بەرز لە یەك کاتدا دەبڕن یان بەرامبەر ، وەك شیش کە روو دائەپۆشن .

ئەوەی کە مرۆڤ رادەگرێو وای لێ دەکا لە روو پرسیار بکات قەوارەی ئەو تابلۆیەیە کە لە قەوارەی پۆستکارتێکی ئەم دەستو ئەو دەست پێکراو تێپەڕ نابێ . رووەکان کارتی هونەرمەندەکەیە بۆ جیهانێك کە پڕە لە ئەشکەنجەی ئادەمیزاد بەجۆرێك شنەی بای کوردستان رائەپەڕێنێو ئەیئاخنێتە ئەو روانە وەکو جوڵانەوەی هێڵێ ئەتاڵێتە شاخە بەرزو نشێوو دۆڵە فراوانو کونو ئەشکەوتە تەلیسماویەیە تاریكو رووبارە پێچخواردووەکانی کە لە بەرزاییەوە رووتەکانەوە بەرەو دەشتاییەکان شۆڕدەبێتەوە کە روناکترین نیشانەی رەسەنایەتی هونەرمەندن لە دەربڕینا سەبارەت زەوی مرۆڤ لە پۆیەی یەکخستنی خودو باسەکەدا کە زەوی لە خۆیەوەو بەزۆر هەروەها قەوارەی تابلۆکە بەروو بەیەك ناگەن .

لێرەدا وریاکردنەوە پێویستە کە ئەویش تەواو دڵنیا بوونە لەوەی کە مانەوەی هونەرمەند لەناو پۆلگەی (شرنقە) ئەم شێوازەدا لە سەر بەستیو ئاسۆیدا گۆرانێك ئەدۆزێتەوە . .

بەتایبەتی هەڵوێستی بەرامبەر رەنگ کە بۆچی هەر لەسەر ئەو رەنگدانە ئەروات . . بەڵێ رەنگەکان بەشێك بن لەو کۆسپانەی دێنە رێی دەربڕینی کەژە ئەشکەنجەدارەکەی جیهانەکەی ؟ بۆچی نایەت رووبکاتە مەودای تەواوی ئەو جیهانەی رەنگەوە کە سنووری نیە ؟ گومانی تێدا نیە ئەو مەودا فراوانەی رەنگەکان لە پێکهێنانو دەربڕیندا هەروەك چۆن ژمارەی جۆرەکانی کاریگەرییە سایکۆلۆجییەکان لە پلەکانی رەنگدا بە پیت دەکات هونەرەکەشی دەوڵەمەند دەکات کە ئەمانە هەموو توانایەکی گەورەتر بە هونەرەکە دەدات لەگەڵ ئەو کاریگەرییە بەتوانایەدا کە تێکشکاندنی بە رەنگی رەش رازاندنەوەیە .

سەرنج دەربارەی هێڵکاری :

ـە ماوەیەکەوە بۆ ماوەیەکی تر هۆنراوە یاخود چیرۆك ـدەکەونە نامەخانە کوردی‌یەکانەوە کە هونەرمەند (بەرگدروو) ـەگی بەرگەکانیان ئەرێژیّو هێڵی ئەوتۆی لەسەر دارشتوون کە حوێندەوار بۆ خۆیان رائەکێشن‌و چێژێکی نویّ ئەنێنە سەر مەسەلەی خوێندنەوەو ئەنجامی ژیان لەگەلّ ئەم نەخشانەدا ئەم سەرنجانە هاتنەکایەوە .

ئایا دەوری نەخشەکێشان بەرامبەر بە جوان‌بوون‌و نەخش‌و ـگەر کەم‌تەرخەمە وەك ئەو کەم‌تەرخەمیەی کە (المنمنمات) ـەوەوبەر هەیبوو ؟ ئایا نەخشەکێشان دەورێکی تەواوکەری ـەرهەمە وێژەی‌یەکەیە ؟ نەخشەکێشان دەوری شی‌کردنەوەی هەیە ؟ ئایا دەوری هاوشان ی هەیە ، لەگەلّ بەرهەمە وێژەیی‌کەدا پەیوەندی بەیەکەوە بەستراویان هەیە ؟ ـەرهەمەکەی هەندیّ جار سەرووی بەرهەمە وێژەی‌یەکە خۆی ئەکەویّ ؟

وائەزانم کە وەلاّمدا ئەوەی گشت‌ئەم پرسیارانە (بەلیّ) یە ـرۆژی جا هەروەك پرۆژەیەك بۆ وەلاّمێکی کراوە ئەلێم ـەخشەکانی (خەیات) ی هونەرمەند کە لە کۆمەڵە هۆنراوەو چیرۆکێکدا بلاّوبوونەتەوە ناوەرۆکی ئەو بەرهەمە وێژەییانە ـەشێوەی دەمەتەقیّ لەرووی جوانیەوە رەنگ پیّ دەداتەوە ـەگەلّ ئەو جیاوازی‌یەش‌دا کە لە باسەکان‌و تاکەکان لە تاکە هۆنراوە یان چیرۆکدا گەلّی جار هەن . بەلاّم لە ئەنجامدا لەگەلّ ـوەرۆکی بەرهەمە وێژی‌یەکدا واتە (نیازەکەی) یەك‌دەگرێتەوە ـێئەوەی لە گەرمەی وێنە وێژەی‌یەکەیدا بزربزر بێت .

نەخشەکانی (ا.خەیات) جیهانێکی هۆنراوەیی‌و لە خودی‌یەوە سەری هەلداوەو لە سەردەمێکی تەنك‌و شێواودا ئەندێشەی هەمەلایە تیا کۆبوونەتەوە ، کە دەمی دەگمەن لە تێکەلّبون واقیع بە ناواقیع‌و پەسەندو ناپەسەندبووندا هەلّقولاوە ، سەربەستی‌یەك روو دەدات‌و ئەوانەی کە هەن ئەو ـێە ئاسای‌یانەیان کەم‌دەبێتەوە کە هەیانەو کاری بینراوی تەقلیدی کۆتای دیّو نەخشەکان لە راکێشەری واقیع‌و گرانی تا ئەو سنوورە رزگاری دەبێت کە ئەندێشەی هونەرمەند تیایدا وەکو ئەفسانە ئەنوێنیّ .

نەخشەکان رەسەنایەتی‌و یەك‌لای لەو شێوازەدا کە ناسکی هێلّو دینامێتیەت‌و بە چێژی گۆرانی‌یە سەرکەش‌و سەرەتای‌یەکان دەردەخەن . بەگشتی بەلای دامالّین‌دا ناچێت ، دوایش چابووکی لە بوونی بێ‌گەردی نەخشەکیشان‌دا وەك هۆیەکی دەربرین نیشان‌دەدا لەم رێ‌یەوە هونەرمەند ئەچێتە ژێر توێکلی واقیعەوەو تێکی ئەشکێنیّو سەرلەنویّ دژی ئەو واقیعە دروستی‌دەکاتەوە کە پڕیەتی لە تالاّن‌کردن . . کە ئەبێتە هۆی پرس سەبارەت لە گومان‌کردن لە راستی ئەو دۆخەی کە هەبووان هاتۆتە کایەوەو باوەری ساختە بەوەی کە هەیەو ئەو باوەر پی‌کراوە لە جیّ خۆ راوەستاوە لەق‌ئەکات بەم جۆرە خەیات) ئەتوانیّ هەستێکی قولّ بە غەریبایەتی مرۆڤی هاوچەرخ بە هەموو تێکدانێکیوو ناخۆش‌و سەرکەوتن‌و سوربوونێکیوە رەنگ پیّ بداتەوەو ئەندیشەکانی لە نهێنەکانی خودی مرۆڤایەتیەوە هەلّدەقولّیّ کە لێوان لە نیشانەی تەنك‌و جا ئەگەر چەند ئەو لەشەی مرۆڤ ئەستور یان لاواز یان کەتە یاخود چلّو چێوبیّ ، یان ئەو رووە هیچی دیار نەبیّ تێك چووبیّ یاخود چاوەکان دەرپەڕیوبن یان چاویان یاخود بیّ چاو بن . .

ئەمە هەندیّ جار بەلای پەلەوەرو درەختیشەوە ئەبێت ، ئەمەش مەودایەکە کە لە چەند مالّێك گەورەترە . . ئەمانە هەموو دووپاتی ئەوە دەکەنەوە کە هونەرمەند هەستێکی ناسك‌و زیادی هەیە بەرامبەر ئەو شتانەی بوون ئەیانبەخشیّ باسەکان‌و تاکەکان لەتاکە هۆنراوەیان چیرۆکدا گەلیّ جار هەنِ بەلاّم لە ئەنجامدا لەگەلّ ناوەرۆکی بەرهەمە وێژەی‌یەکدایەك دەگرنەوە .

بەلاّم ئەوەی کە زوبانی هونەرمەندی تەشکیلی گران‌دەکات‌و لە قولاّی‌و فراوانی‌و لەخۆوە جولاّنی لێدان‌و چاوێلکەو هەرەتیەوە ئەمژیّ . شێوەیەکی کەلّەکەکراوی هەندیّ نەخشەیە : چونکە پارچە بیّ دابین‌کردن هیچ نانوێنیّو لەخۆیەوە بە بۆشی‌و قولّی دەمێنێتەوە بەتایبەتی کە ئەچێتە ئەو پەری بۆشای پەرەوە ئایا ئەم نەخشانە ئەگەنە ئەو سنوورەی بە جیهانی دەرەوە تێکەلّ بن‌و مەودای ئەم پەرەیە ئەشکێنیّ یاخود ؟

زیاد رۆشتن لە هێلّو شێوە ئەندازیاری‌یە زەقەکاندا بە هێلّە راست‌و یەك‌برەکان‌و تێکشکاوەکاندا . . .هتد ئەم کاژە تێکەلّەی ئاژاوەو وردەکاری بەلاّم سەرەرای تەمام کردنی بابەتەکەی‌و لە سێبەرا نوقم‌کردنی یەك‌گرتنی ئەم هۆیانە هەمووی لاوازی‌و کرچ‌و کالّی دەخەنە هەندیّ بەرهەمی‌یەوە .

لە گۆڤاری (الثقافة)
ژمارە (٤) سالّی
١٩٨٠- وەرگێڕاوە

لەم باسەدا هەر بە دوو پێشانگاکەی دوای بایەخ دەدریّ